

Kampen for normaliteten

AF

BIRGIT NÜCHEL THOMSEN

Bo Lidegaards afsnit om dansk udenrigspolitik under besættelsen er en velskrevet fremstilling, som giver et godt og klart overblik over hovedtræk i besættelsestidens historie for de mange, som ikke har læst specialværkernes mere dybtgående fremstillinger. Hans arbejde hviler i vid udstrækning på disse værker, men er kombineret med flotte fortolkninger og overvejelser over længere linjer og selvstændige iagttagelser af sammenhænge i forløbet.

Forfatteren giver et varieret indblik i de forskellige holdninger til besættelsespolitikken, uden dog selv at vige tilbage fra at tage klare standpunkter ved bedømmelse af forhold og personer. Den konklusion, som man lades tilbage med efter læsningen er, at den af Munch og Scavenius førte politik bedømmes som en uomgængelig nødvendighed, selv om udviklingen uden de folkelige meningstilkendegivelser og uden modstandsbevægelsens indsats skønnes at kunne have endt i en katastrofe ved besættelsens slutning. Forfatterens tese om, at forsvarslinjen i hele perioden lå i forsvaret for demokratiet forekommer dog noget florumvunden om det selvfølgelig forhold, at politikerne under besættelsen dannede en fælles national front til forsvar for det, de kunne bevare af indflydelse på nationale interesser.

Lidegaard betegner med megen ret den danske udenrigspolitiske suverænitet og neutralitet som en fiktion og placerer Danmark udenrigspolitisk som en tysk lydstat hele perioden igennem – dvs. som Finland i forhold til Sovjet 1944-1989. Han ser ikke politikken efter 9. april 1940 som et brud, men som en logisk fortsættelse af udenrigspolitikken århundredet igennem. Det er en nærliggende og overbevisende tolkning, som samtidig implicit rummer en blåstempling af den førte samarbejdspolitik og af Erik Scavenius.

Fortolkningerne bør dog i en række henseender problematiseres. Et helt centralt forhold, som Lidegaard ikke gør så meget ud af og kun behandler i mere generelle vendinger, er tyskernes egen opfattelse af

fredsbesættelsen og dens betydning i den tyske politik. Han strejfer lige spørgsmålet. En fredsbesættelse, folkerettens særtilfælde, *occupatio pacifica*, var – skriver han – ganske vist en næsten uprøvet konstruktion, men ikke desto mindre den, Munch stiltiende synes at have stilet efter som den bedste i situationen, hvis målsætningen om at fastholde Danmarks neutralitet også efter besættelsen skulle opretholdes. Det var – skriver han – samtidig den, Hitler og Ribbentrop vagt havde i tankerne med ønske om at undgå en åbenlys krænkelse af Danmarks og Norges neutralitet. Herefter forlader han dette centrale forhold, som blev af fundamental betydning for de former, der fra starten blev lagt for den tyske politik, og som blev grundlaget for, at den førte samarbejdspolitik rummede elementer af en faktisk forhandlingspolitik i sig.

Fredsbesættelsen var en tysk konstruktion, som Munch nok sammen med andre byggede videre på, men jo ikke skabte. Neutralitetsfiktionen blev grundlaget for forhandlingspolitikken.

Hitler havde, som det vides, indtil marts 1940 helst set, at Skandinavien forblev neutral. Udsigten til, at de allierede kunne forhindre malmtransporterne fra Sverige og ville sætte sig fast på den skandinaviske halvø, førte til hans ordre til militæret den 1. marts 1940 om igangsættelse af besættelsen af Danmark og Norge. Heri støttedes han af krigsmarinen, der ønskede baser på den norske vestkyst med henblik på ubådskrigen i Atlanten. Operation *Weserübung* var ledsaget af ordrer om, at der skulle indsættes så få stridskræfter som muligt, og at besættelsen grundlæggende skulle være fredelig. Hitler understregede gentagne gange, at ved besættelsen af de skandinaviske lande skulle Værnemagten stræbe efter at give denne »karakter af en fredelig besættelse« og at målet var at »beskytte den danske og den norske neutralitet gennem en fredelig tysk okkupation.« Begge landes neutralitet skulle omhyggeligt respekteres. Værnemagtens overkommandos politiske planlægning var i overensstemmelse hermed: Hvis alt gik vel skulle de danske og norske regeringer holdes ved magten. Til gengæld skulle de medvirke til, at Tyskland kunne sikre de tyske troppers sikkerhed og deres forsyninger, udføre deres styrende og administrative funktioner på en loyal måde og forbyde »fjendtlig« aktivitet og stræbe mod at opretholde nationens økonomi. Race- og nationalitetsspørgsmål skulle ikke rejses.

Okkupationsplanerne var formelt i overensstemmelse med Haager krigskonventionerne: ingen hjemlige tyske organisationer skulle udøve autoritet i de besatte territorier, og kontakten mellem Tyskland og de to »okkuperede neutrale« skulle styres gennem det tyske udenrigsministerium. Ironisk nok var det Hitler, som pressede sine generaler i retning af at vise respekt for international lov, efter at den tyske aktivitet i Polen

havde været en klar krænkelse af standarderne i denne. Hitlers vægt på Operation Weserübungs »beskyttende« karakter førte til, at Overkommandoen vendte tilbage til den internationale lovgivnings konventioner for militær besættelse.

De tyske myndigheder i Danmark tog udgangspunkt i de generelle retningslinjer, der blev fastlagt ved besættelsens start. Det gjaldt det tyske gesandtskab i København, det dansk-tyske handelsaftaleudvalg, som forhandlede handelsaftalerne mellem de to lande og styrede den ordinære samhandel med Tyskland. Det gjaldt også officererne ved Wehrwirtschaftsstab Dänemark, som stod for de såkaldte ekstraordinære industrileverancer fra dansk industri til Værnemagten og den tyske krigsindustri. Og det gjaldt det tyske udenrigsministerium selv. Disse myndigheder fastholdt krigen igennem fredsbesættelsens rammer så vidt gørligt for førerhovedkvarterets tidvise indgreb og argumenterede for det hensigtsmæssige heri. Det samme gjaldt som udgangspunkt Værnemagten, hvor dog hensynet til militære interesser og hensynet til tyske troppers sikkerhed spillede ind. Spændingerne omkring retspolitikken og indgrebene heri var en følge heraf. At tyskerne tillagde fredsbesættelsen en betydning, fremgår af, at forholdet til Danmark gennem hele besættelsen på tværs af alle kriser fastholdtes i den tyske rigsbefuldmægtigedes og det tyske udenrigsministeriums regi og med opretholdelse af fredsbesættelsens ydre former.

Ved Nazi-ekspansionen mod vest blev Nederlandene og Belgien tilbudt de samme vilkår som Norge og Danmark, men da de tre af landene valgte at kæmpe, ville denne type samarbejde i disse lande være imod regeringernes ønske, som nu fungerede i eksil i London. I Danmark fungerede i stedet for tysk styre den nationale samlingsregering, som indtil sommeren 1943 nogenlunde havde grebet om befolkningen og dens reaktioner, og som, så længe det holdt, var en forhandlingspartner for besættelsesmagten, der i en række henseender var i stand til at varetage danske interesser. Trods stigende sabotageaktivitet, folkelige protestaktioner, afvæbning og deportation af dansk militær og politi og efterhånden tysk modterror blev de etablerede samarbejdsformer i vid udstrækning opretholdt krigen igennem. Så længe der var nogenlunde styrbare tilstande og uforstyrrede leverancer med mindst mulig indsats af mandskab og kræfter, forblev dette vigtigere for Værnemagten og Berlin end ideologiske eksperimenter.

Fremstillingens hovedperson, »Overleveren«, er vel her personificeret i udenrigs- og senere statsminister Erik Scavenius, hvis handlinger nok hen ad vejen giver Lidegaard anledning til kritik, men hvis rolle som redningsmand dog stort set står uantastet. Scavenius stod i cen-

trum på det overordnede politiske niveau, hvor de politisk betændte sager skulle afgøres. Han var klart den, der var villig til at gå længst i tilpasningen til tyske krav, fulgt i anden række af Stauning og Gunnar Larsen. Spørgsmålet er, om den aktivistiske tilpasningspolitik, som han til forskel fra P. Munch anlagde, overhovedet var nødvendig? Lidegaard behandler ikke dette spørgsmål og er tilbageholdende ved bedømmelsen af flere af Scavenius' centrale politiske handlinger, der må anses for oplagte fejlskud.

Ser man nærmere på hans debut med tiltrædelseserklæringen den 8. juli 1940, var det, som tyskerne hæftede sig ved, ikke først og fremmest den famøse erklæring om beundringen for de store tyske sejre, men derimod den erklærede danske villighed til at indgå i den forestående politiske og økonomiske nyordning under Tysklands førerskab. Denne udtalelse udløste det tyske udenrigsministeriums forsøg på etablering af en dansk/tysk mønt- og toldunion. Det skete med Hitlers samtykke. Det kunne være endt med et resultat, der fratog landet indflydelse på dets egen økonomiske politik. Forhandlingerne forliste på erhvervenes og Nationalbankens absolutte modstand, og erklæringen må ses som et alvorligt politisk fejltrin på grund af dens mulige følger. Det mest bemærkelsesværdige var måske netop, at tyskerne, trods Hitlers involvering i sagen, uden konsekvenser for Danmark lod sagen falde. Det kan her have spillet ind, at andre berørte ministerier i Berlin ikke bakkede op om det tagne initiativ.

Renthe-Fink var ikke som anført af Lidegaard et bolværk mod Værnemagten og nazistisk indflydelse i 1940. Tværtimod fremgår det, at han personligt var for svag til at kunne modstå pres fra ideologisk motiverede forsøg på at få danske nazister ind i regeringen. Da det tyske udenrigsministerium allerede i december 1940 (og ikke først i slutningen af januar 1941) havde tilkendegivet, at danske nazister ikke kunne anses for regeringsegne, ændrede Renthe-Fink strategi og forsøgte at få regeringen omdannet til en upolitisk regering under nytårskrisen 1940/41. Sagen var, at Berlin og Renthe-Fink slet ikke var tilfredse med skabelsen af den stærke, nationale samlingsregering af juli 1940. Deres interesse lå i en regering med deltagelse af danske nazister eller subsidiært en svag »upolitisk regering«, som de kunne styre. I dette lys fremtræder Højgaard-kredsens forsøg på at få kongen og rigsdagen til at udnævne en national ikke politisk bundet regering som en katastrofe, om forslaget var blevet realiseret. Men det samme var Scavenius' villighed til at deltage i forsøget på at få Stauning til at gå af. Lidegaard omtaler lakonisk, som om det var den naturligste ting af verden, at Scavenius i juledagene aktivt arbejdede for at få fjernet Stauning. Her stod sam-

arbejdspolitikerne imidlertid fast, og kravet blev afvist – forståeligt nok, idet uændret fastholdelse af den parlamentariske regering under Stau-ning til forsvar for danske interesser måtte stå som samarbejdslinjens raison d'être. Og hvad skete der ved afvisningen? Intet! Forsøget må ses som et tysk nederlag. Der var åbenlyst ikke vilje og bemyndigelse fra Berlin til at tvinge sig frem. Renthe-Fink kunne kun benytte sig af forsøg på pres. Fredsbesættelsens og suverænitetfiktionens former havde en vis gyldighed.

Andre udslag af den aktivistiske linje var, at Scavenius og Udenrigsministeriets såkaldte Tysklandsekspertter efter unionsforhandlingernes forlis ikke ville ophøre med forhandlinger og i 1940-41 arbejdede videre med vidtgående planer for, hvorledes en dansk økonomisk tilpasning til et europæisk økonomisk og storrum i påkommende tilfælde skulle ske. Dette foregik i »Udvalget for dansk-tysk økonomisk samarbejde«. Lignende bestræbelser blev videreført ved oprettelsen i efteråret 1941 af det såkaldte Østrumudvalg, der skulle fokusere på de muligheder, »åbningen af det sovjetiske østrum forjættede«. Lidegaard skriver følgende om initiativet. »For Danmark var tre interesser her afgørende – og sammenfaldende: For det første at opretholde beskæftigelse og produktion som grundlag under den herskende samfundsorden. For det andet at sikre sig en fremskudt og helst privilegeret position i det tyske storrum. Og for det tredje at undgå i de tyske planer at blive reduceret til et landbrugsproducerende frilandsmuseum uden industri og dermed uden perspektiv for fremtidig økonomisk vækst. Alle de tre hensyn tilsagde en videreførelse af den aktivistiske samarbejdspolitik, som Erik Scavenius havde introduceret allerede den 8. juli 1940«.

Kommentaren til Lidegaards forstående bemærkninger er imidlertid, at der ikke var fremlagt konkrete krav fra tysk side, der tilsagde, at der var aktuelle behov for planer i denne retning, og fra 1941-42 løstes beskæftigelsesproblemet af krigens efterspørgsel. Tværtimod at anse disse bestræbelser som »*de forestillinger man i 1941 måtte gøre sig om en fremtid under tysk dominans*«, således som Lidegaard fremstiller det, var denne aktivistiske samarbejdslinje ved de fortsatte forhandlinger skejet ud i ren opportunistisk ved aktivt at opsøge positioner, som ikke var resultater af et forsvar mod direkte tysk pres, men alene udsprunget af ønsker om på forhånd at forsøge at skaffe sig politiske og økonomiske fordele under det tyske hegemoni. Begge initiativer må anses for overflødige, subsidiært farlige og politisk uværdige. Det første udvalgs planer kunne lykkeligvis henlægges som uaktuelle i sommeren 1941, og Østrumudvalgets bestræbelser 1941-43 viste sig kun i meget beskedent omfang at kunne realiseres. Hovedsigtet, og hovedresultatet af Øst-

ruminitiativet var ikke, at de erhvervsfolk, der havde fået eksproprieret virksomheder i Østrummet, og som udgjorde udvalgets medlemmer, kunne få deres virksomheder tilbage, men at initiativet blev brugt af Scavenius til politiske formål. Dets egentlige resultat var, at Scavenius opnåede en billig gevinst i form af den goodwill hos Hitler, som han sigtede imod med initiativet. Som erhvervsinitiativ var det af flere grunde stort set udsigtsløst, hvilket bl.a. fremgik af, at Wassard fra starten havde påpeget, at man ikke skulle regne med, at det ville kunne realiseres over den dansk-tyske clearingkonto. Der var her tale om tilbud om samarbejde ikke om finansiering, som Wassard udtrykte det ved projektets forlis. Ser man, hvad Berlin, når det kom til stykket, kunne leve med af sabotageaktivitet og folkelige demonstrationer uden varigt at sprænge samarbejdspolitikens former, så må man også have sine tvivl om nødvendigheden af andre af Scavenius' aktivistiske initiativer, herunder de symbolske, politisk signalgivende tilpasninger ved oprettelsen af Dansk-Tysk Forening og ved ordrerne om, at embedsmændene centralt og lokalt skulle omgås tyske officerer selskabeligt.

Lidegaard gennemgår i læseværdig form samarbejdspolitikernes hændervridende accept af Scavenius' vidtgående tilpasningspolitik. Året 1941 blev et annus horribilis, der som bekendt domineredes af dybe danske knæfald for tyske krav, begyndende med udleveringen af de 6 torpedobåde i februar 1941, og senere med ideologiske tilpasninger i form af accept af fortrængning af udvalgte politikere, afbrydelse af de diplomatiske forbindelser med Sovjetunionen efter det tyske angreb, forbud mod det kommunistiske parti og fængsling af ledende kommunister, oprettelse af Frikorps Danmark og i november 1941 under voldsomt tysk pres tilslutning til Antikomintern-pagten. I den intense beskrivelse af hans kamp for at få fastholdt og klargjort Danmarks neutralitet og ikke-militære engagement ved underskrivelsen af Antikomintern-pagten i Berlin træder Scavenius i karakter. Grænsen for tilpasning var nået. Påfølgende enedes han med politikerne om, at der var tre ting, som regeringen under ingen omstændigheder ville gå med til: 1. Jødelovgivning 2. Tilslutning til Aksepagten – Tyskland, Italien, Japan – og 3. Deltagelse i krigen med militære styrker. Punkterne udvidedes senere med et punkt 4: Afvisning af anvendelse af dødsstraf.

Lidegaard kommer nær ind på Scavenius' bevæggrunde og grundlæggende vurderinger. Til en slesvigsk journalist drog Scavenius efter underskrivelsen af Antikominternpagten parallellen til 1. Verdenskrig: »Naturligvis regnede jeg (under 1. Verdenskrig) med en tysk sejr. Imidlertid tabte jo Tyskland krigen dengang. Og hvad skete der så? Blev Danmark af de sejrende magter straffet. Ingenlunde. Tværtimod.

...Skulle Tyskland, Hitler Tyskland, også tabe denne krig, så vil Danmark efter det tyske nederlag heller ikke denne gang blive straffet for min politik.«

Hans tanker blev yderligere præciseret i en kommentar, han skrev til gesandt Mohrs referat af de politiske samtaler, han førte i Berlin med de nazistiske topfolk: »Vi har ... fået en mulighed for at bygge videre under forhold, der vil forudsætte, at vi må følge den tyske parole på det udenrigspolitiske område, men som på den anden side muliggør det for os selv at bevare ledelsen af vore indre forhold. Dette må jeg anse for så værdifuldt, at de nødvendige ofre herfor må bringes under de ekstraordinære omstændigheder. Hvis dette kan gennemføres, går vi stærkere ind i de nye forhold, hvorledes de nu end vil forme sig....« I Scavenius' øjne var samarbejdspolitikken nødvendig og rigtig uanset krigens udfald.

Samhandelen med tyskerne, der i vid udstrækning styredes via Udenrigsministeriet, indgår kun mere summarisk i Lidegaards fremstilling trods henvisningerne til leverancernes politiske betydning. Forhandlingspolitikken udspillede sig friest på det økonomiske område. Her var den danske indflydelse betydelig større end på det overordnede politiske niveau. Bevarelsen af ledelsen af de indre forhold, som Scavenius omtaler, viste sig i betydelig dansk indflydelse på penge- og prispolitikken og erhvervspolitikken, og fastholdelse af indflydelsen på arbejdsmarkeds- beskæftigelses- og forsyningspolitikken – områder som var af central betydning for det danske folks vilkår under besættelsen og for hævning af den interne danske suverænitet.

Omtalen af danskernes tyske leverancer viderebringer oplysninger om den danske eksports betydning i den tyske import, og om at den var den næststørste efter Italiens. Danmarks eksport overskyggedes imidlertid af franske og andre større europæiske landes eksport til Tyskland. De franske leverancer til den tyske krigsindustri er blevet opgjort til omkring 36 % af importen i 1943 mod Danmarks under 3 %. Af levnedsmidler leveredes der især korn, kød og smør og fedt fra de besatte dele af Rusland og fra Frankrig og Polen. Danmark vejede godt til her med leverancer af kød og smør, der i 1943/44 i takt med tilbagetoget i Østeuropa lå på anden og tredjepladsen og for fisk på førstepladsen i importen. Den største del af levnedsmiddelforbruget produceredes imidlertid i Tyskland selv. Der var ikke, som Lidegaard refererer, tale om, at Danmark leverede omkring 10 % af det totale tyske forbrug af levnedsmidler. Kun i nogle få bestemte varegrupper vejede den danske eksport til i det tyske forbrug, nemlig i andelen af de faldende tyske rationer af smør og kød med ca. 10 % og i forbruget af fisk med ca. 19 %.

Mangelen på fokus på udenrigshandelen er formentlig grunden til, at Lidegaard ikke stærkere påpeger den politiske betydning af den sammentømrede nationale front, der (via Udenrigsministeriet) dannedes i det nære og loyale samarbejde mellem regeringen og det korporative Danmark. Erhvervs-, arbejdsgiver- og arbejderorganisationerne stod ubrydeligt sammen med samlings-regeringen og bag fortsættelsen af dens linje under departementschefsstyret. Regeringens kontrol med leverancerne til tyskerne foregik gennem Udenrigsministeriets nære samarbejde med erhvervsorganisationerne.

Mangelen på detaljeret viden om den dansk-tyske samhandels karakter og virksomhedernes rolle har her som hos andre givet anledning til løse og ubestemte formodninger om en generel erhvervsmæssig udnyttelse af besættelsestidens vilkår. Lidegaard viderebringer således en ufuldstændig og fra en videre sammenhæng løsrevet præsentation af ingeniør Knud Højgaards rolle. Højgaard gav ikke blot navn til den nationale Højgaardkreds af erhvervsfolk, der før krigen havde ivret stærkt for et større forsvar, men var også en af de entreprenører, der efter 9. april 1940 afviste regeringens opfordring til at deltage i militære entrepriser for tyskerne på dansk grund. Deltagelse i projekteringen af Fehmern-Rødbylinjen, som han i forvejen havde arbejdet med i 1930erne, blev først afslået af ham, men senere taget op efter myndighedernes ønske. Hans arbejder i Jugoslavien sammen med Kampsax hvilede på kontrakter indgået med den jugoslaviske regering og var i fuld gang med egen organisation og arbejdsstyrke før den tyske besættelse. Det igangværende arbejde blev efterpå under udsigt til ekspropriation og store tab for danske banker fuldført for Organisation Todt med det danske udenrigsministeriums vidende og med tilladelse til overførsler af valuta til aflønning af danske medarbejdere over clearingkontoen. Firmaets arbejder i Gothenburg, det tidligere og senere Gdynia var påbegyndt i 1930erne, da Gdynia var rent polsk.

Lidegaard fremlægger besættelseshistorien i store linjer og med de kendte kriser. Det er en oversigtlig, meget velskrevet, som helhed velafbalanceret og fornuftig fremstilling. Hitlers eksplosion ved telegramkrisen viser den ustabile balance i relationerne, men også betydningen af, hvem der sad på magten i de okkuperede områder, når Berlins retningslinjer skulle implementeres. Beskrivelsen af Werner Bests betydning for samarbejdspolitikens videreførelse og for besættelsens videre forløb, også efter den 29. august 1943, er noget tynd. Beskrivelsen af Bests rolle ved jødeaktionen inddrager ikke Ulrich Herberts forbehold i hans biografi. Man får klar besked om den omstilling til efterkrigsforholdene, som samarbejdspolitikkerne, ikke mindst Socialdemokratiet,

magtede at foretage efter 29. august 1943, og om politikernes anstrengelser for at sikre Danmark ved samarbejdet med de illegale dele af værnene og ved udvidelse af modstandsbevægelsens politisk-folkelige basis og antal. Efter folkestrejken søgtes accept hos Sovjet opnået ved etablering af forbindelsen til Frihedsrådet. Et normaliseret forhold til de Allierede var blevet tilvejebragt. ved en stigende forståelse fra de vestallierede for den førte danske politik.

Alt i alt bibringer fremstillingen læseren en øget forståelse for politikernes begrundelser for den førte politik og en betydelig respekt for ikke mindst socialdemokraternes politiske handlekraft i forbindelse med den nødvendige omstilling. Den samme respekt kan ikke udstrækkes til Scavenius, der – værst af alt – var indstillet på evt. at forsøge at rekonstruere samarbejdsregeringen efter 29. august 1943. Men her satte politikerne og ikke mindst Buhl et endeligt stop.

Lidegaard tager klart afstand fra den revisionistiske opfattelse af besættelsestiden, som er trængt frem i historieforskningen i det sidste årti eller to, og som har tegnet sig for et opgør med den traditionelle opfattelse af besættelsestiden. Inden for denne skole betegnes samarbejdspolitikken som kollaboration og det ufrivillige eller påtvungne samarbejde som funktionel kollaboration. I sin yderste konsekvens betyder anvendelsen af disse begreber, at de fleste danskere, som jo ikke gjorde modstand mod besættelsesmagten, falder ind under kategorien funktionelle kollaboratører. Lidegaards afvisning af begreberne hviler ikke på kritik af begrebernes bredde, som gør dem næsten indholdsløse, men på krigstidens britiske og amerikanske officielle undersøgelser af den danske samarbejdspolitik, som afviste, at politikken kunne betegnes som kollaboration. Man kan tilføje, at tyskerne fra første færd anså den danske befolknings holdninger som værende klart engelskvenlige og de danske myndigheders samarbejde som et resultat ikke af lyst, men af nødvendighed, subsidiært af opportunisme.

Det er en svaghed i bogen, at konklusionerne næsten alene hviler på studier af den danske beslutningsproces og den righoldige danske litteratur herom, mens den i sammenhængen helt centrale tyske beslutningsproces er ret uberørt. Inddragelse af tysk forskning og kildemateriale vil kunne bidrage til en sikrere og mere dybtgående analyse, der kunne blive et centralt supplement til den eksisterende danske litteratur. Det ville i stort og småt kunne bekræfte eller afkræfte en række fortolkninger og bedømmelser, også af konkrete forhold, som foreløbig må stå som velbegrundede antagelser.

Kilder og litteratur

- Den parlamentariske Kommissions Betænkning IV a, XI, XII, a m.fl. Revisionsudvalget for tyske Betalinger, 1946-1959.
- Hans Kirchhoff, John T. Lauridsen og Aage Trommer: Gads Leksikon om dansk besættelsestid 1940-1945, 2002.
- Erik Ib Schmidt: Tysk fremtrængen og dansk modværge. Danmarks økonomiske forhold 1939-1945 i: Danmark under verdenskrig og besættelse bind V, 1947.
- Erik Scavenius: Forhandlingspolitikken under besættelsen, 1948.
- Walther Hubatsch: Weserübung, 1960.
- Jørgen Hæstrup:Til landets bedste, I-II, 1966 og 1971.
- Henrik S. Nissen: En fiktion bliver til. Danmarks neutralitet efter 9. april i Hilsen til Hæstrup, 1969.
- Erich Thomsen: Deutsche Besatzungspolitik in Dänemark 1940-1945, 1971.
- Henrik S. Nissen: 1940. Studier i forhandlingspolitikken og samarbejdspolitikken, 1973.
- Viggo Sjøqvist: Peter Munch: Manden, politikeren, historikeren, 1973.
- Viggo Sjøqvist: Erik Scavenius I-II, 1976.
- Kirchhoff, Hans: Augustoprøret I-II, 1979.
- Walther Hubatsch: Hitlers Weisungen für die Kriegsführung 1939-1945, 1983.
- Dietrich Eichholtz: Geschichte der deutschen Kriegswirtschaft 1939-1945 I-III, 1969-1993.
- Joachim Lund: Den danske østindsats 1941-43. Historisk Tidsskrift bd. 95 hæfte 1, 1995.
- Herbert Ulrich: Best. Biographische Studien über Radikalismus, Weltanschauung und Vernunft 1903-1989, 1996.
- Philip Giltner: In the Friendliest Manner. German–Danish Economic Cooperation During the Nazi Occupation of 1940-1945, 1998.
- Joachim Lund: Danmark og den europæiske nyordning 1940-1942, 1999.
- Steen Andersen: Danmark i det tyske storrøm, 2003.
- Joachim Lund: F. L. Schmidt & Co. og spørgsmålet om den gamle, konsekvente linje. Arbejderhistorie, 2004.